

در باب عقل و بحث

سام محمودی

اگرچه حضور کتاب های فلسفی در میان کتاب های دیگر از علوم متعدد مورد اقبال جامعه ما حضوری اثبات شده و مطمح نظری است؛ اما رویکرد و توجه به فلسفه و علوم عقلی از این حیث که بتوانند جایگاهی آموزشی داشته باشند و به تعبیری همچون معلمی برای خواننده خود نقش ایفا کنند جایگاهی جالب و در عین حال مورد نیاز فضای فکری در جامعه کتابخوان ما است. پیش از این کتاب های متعددی در این باب ترجمه شده است که از مهمترین و پرخواننده ترین آنها می توان به فلسفه در عمل ادم مورتون با ترجمه فریبرز مجیدی و در آمدی بر فلسفه پیتر. آ سینکر ترجمه گل بابا سعیدی و .... اشاره کرد. ناگفته نماند که کتاب هایی با قالب کلیات فلسفه و یا کتاب هایی که در باب فیلسوفان و آرایشان ترجمه شده اند نیز به گونه ای کتاب هایی آموزشی هستند؛ ولی رویکرد ما به مفهوم آموزش فلسفه رویکردی است که روال و سنت دانشگاهی در آن بسیار پر رنگ تر است.

عقل و بحث (اشاراتی در تفکر نقادانه) اثر پیتر تامس گیج که با ترجمه دکتر فاطمه مینایی از سوی نشر هرمس به چاپ رسیده به واقع کتابی است در این ساختار. کتابی برای آموختن روشهای تفکر نقادانه که به گفته نویسنده کتاب ثمره یک دوره تدریس برای عموم دانشجویان سال اول رشته فلسفه بوده است. عنوان اصلی کتاب Reason and Argument است و در ۱۹۷۶ در انگلستان چاپ شده است. کتاب روشهایی را برای تقویت فکر نقادانه و مانوس شدن با صورتهای صحیح استدلال و تشخیص انواع خطا معرفی می کند. از ویژگی های بارز و شاخص کتاب استفاده از منطق جدید به عنوان یکی از تأثیر گذارترین علوم در فلسفه معاصر است که در عرضه مطالب و بالتبع مواجهه انتقادی با بعضی مسائل جا افتاده منطق سنتی نقشی بسیار حیاتی دارد. تصور می شود که این جنبه کتاب در زبان فارسی بسیار تازه و قابل توجه است و می تواند به تأمل و بحث بیشتر راه بدهد.

دکتر فاطمه مینایی مترجم این کتاب عضو هیأت علمی بنیاد دایره المعارف اسلامی ناشر دانشنامه جهان اسلام است و در این بنیاد مثالهای متعددی را نوشته که از آن جمله می توان به مقالات مفصل «تناسخ» و «جزء لایتجزی» اشاره کرد. وی پیش از این کتاب ترجمه های متعددی را نیز انجام داده که از آن جمله می توان به کتاب های فلسفه لایب نیتس نوشته رابرت لتا (نشر هرمس ۱۳۸۴)، و هگل از مجموعه قدم اول (نشر شیرازه ۱۳۷۹)؛ نیز فصولی از کتاب های درباره دین (مقاله های «دین و فلسفه سیاسی» و «دین و علم» و «زبان دین».

نشر هرمس (۱۳۸۳)، دیدگاههایی درباره سرشت آدمی (فصل‌های "هابز" و "لاک"، نشر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ۱۳۸۲) و مقاله‌های «زمان» و «مکان» در فرهنگ تاریخ اندیشه‌ها: مطالعاتی درباره گزیده‌ای از اندیشه‌های اساسی (ویراسته فیلیپ پی. واینر، انتشارات سعاد ۱۳۸۵) اشاره کرد. وی هم اکنون در حال آماده کردن رساله دکتری اش برای انتشار هستم که درباره زمان در فلسفه کانت و هگل است.

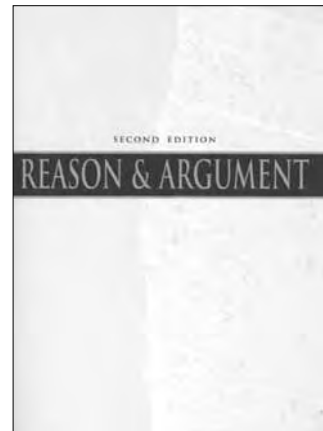
وی درباره نویسنده کتاب می گوید: «نویسنده کتاب، پیتر گیچ (Geach) فیلسوف انگلیسی، در حوزه‌های منطق و فلسفه تحلیل زبانی و مابعدالطبیعه و فلسفه اخلاق کار کرده است. او از سویی متأثر از فلسفه توماس آکوینی است (و صاحب آرایبی در حوزه فلسفه مسیحی) و از سوی دیگر تحت تأثیر ویتگنشتاین. او و همسرش الیزابت انسکم هر دو از شاگردان ویتگنشتاین بوده‌اند. تأثیر ویتگنشتاین را در کتاب عقل و بحث به وضوح می‌توان دید و برای خواننده فارسی‌زبان که اکنون به مدد ترجمه بعضی آثار این فیلسوف پرنفوذ قرن بیستم و ترجمه‌ها و تألیفات مختلف تاحدودی با فکر او آشنا است، این امر کتاب را جذابتر می‌کند. لازم به ذکر است پیتر گیچ علاوه بر اینها در منطق و فلسفه تحلیل زبانی، مابعدالطبیعه و فلسفه اخلاق نیز کار کرده و از آرای مشهور او می‌توان به دفاع از نظریه زنجیره تاریخی *historical chain* که نظریه ای در باب اسامی خاص است و نیز دفاع از تثلیث بر اساس نظریه اینهمانی *the relativity of identity* اشاره کرد.»

اگرچه بر خلاف باور خیلی‌ها ترجمه کتاب‌هایی در این قالب آسان به نظر می‌رسد، ولی واقعیت آن است که به دلیل وجهه آموزشی کتاب‌هایی از این دست و همچنین عمق نظر نویسنده به کنه مسائل فلسفی خطا در ترجمه متونی از این دست می‌تواند ضربه جدی بر زبان و مفهوم کتاب وارد کند. از آن روی به نظر می‌رسد ترجمه فاطمه مینایی ترجمه یک دست، روان و قابل فهمی است اگر چه مثال‌های ریاضی گونه و متأثر از منطق جدید سایه غالب تری را بر شاکله اصلی کتاب گسترانده که این خود نیاز به مو شکافی دقیق مترجم اثر در برابر متن را دارد. با این وجود؛ اصول و قواعد ترجمه فلسفی در آن کاملاً رعایت شده و این امر در فهم کتاب نیز بسیار تأثیر گذار است. به خصوص توضیحات و پانوشته‌های مترجم به غنا و فهم بهتر کتاب کمک شایان توجهی می‌کند.

مترجم کتاب خود در باب ترجمه این کتاب می‌گوید: «عقل و بحث کتاب نسبتاً کم‌حجمی است با مطالب متعدد و فشرده. اشاره‌های موجز نویسنده به مسائل تخصصی فلسفی به ویژه در حوزه معرفت‌شناسی، استفاده از تلمیحات یا اشارات مستقیم به ادبیات انگلیسی و بیان طنزآمیز و گاه پیش‌کشیدن نمونه‌هایی از زندگی روزمره، به کتاب حالت روان و زنده‌ای داده است. مترجم کوشیده است زبان فرهیخته و در عین حال صمیمانه نویسنده و نیز حال و هوای طنزآمیز کتاب را حتی‌المقدور در ترجمه منعکس کند. در واقع تلاش کرده ام کتاب را به زبانی ترجمه کنم که اگر مؤلف فارسی‌زبان بود قاعدتاً از آن استفاده می‌کرد. ویژگی دیگر کتاب که تصور می‌کنم در نوع خود جالب باشد، استفاده از منطق جدید در بیان مطالب کتاب است. البته متذکر بشوم که زبان ریاضی معرفی شده در حد ابتدایی است و خواننده کاملاً مبتدی هم می‌تواند با کمی صرف وقت به آن عادت کند. تمرین‌هایی که در پایان بعضی از فصل‌های کتاب آمده است نیز برای فهم کلی این اثر می‌تواند بسیار مفید باشد. گیچ نکات متعددی را در صفحات این کتاب کم‌حجم گنجانده است و به همین سبب درباره بند بند مطالب آن می‌توان ساعت‌ها بحث و تأمل کرد.»

کتاب در مدتی که وارد بازار کتاب شده توانسته جایگاه قابل قبولی را در میان مخاطبان و دانشجویان فلسفه، ریاضی و علوم پایه ایجاد کند. از سوی دیگر زبان قابل فهم و تا حدودی روان و ساده کتاب مخاطبان علاقه مند و غیر آکادمیک علاقه مند به فکر فلسفی و فضای آکادمیک را نیز به سمت خود کشانده است. اما فضای آموزشی فلسفی ما هنوز تشنه حضور چنین کتاب‌ها و مفاهیم پایه‌ای و بنیادی فلسفی است.

دکتر مینایی خود در باب جایگاه کتاب در حوزه نشر می‌گوید: «عقل و بحث می‌تواند اولاً برای اهل فلسفه و سپس برای عموم خوانندگان فرهیخته که به فکر استدلالی و «منطقی» اهمیت می‌دهند، چه در علوم انسانی و چه در سایر رشته‌ها، مفید باشد. همان‌طور که در یادداشت مترجم در کتاب مفصل‌تر آمده است، آثار آموزشی در زمینه منطق کاربردی یا تفکر نقادانه به زبان فارسی انگشت‌شمار است و هر ترجمه‌ای از نوشته‌های فراوان این حوزه (که چند نمونه آنها را در پیشگفتار کتاب نام برده‌ام) می‌تواند به بسط رویکرد عقلانی در عرصه عمومی کمک کند و احتمالاً، در صورت مواجهه آگاهانه، زمینه‌های سطحی‌اندیشی و عاطفه‌زدگی را تقلیل دهد. کتاب به رغم خواست نویسنده فیلسوف آن برای مبتدیان چندان مناسب نیست و بیشتر به کار کسانی می‌آید که از پیش با مقدمات و مفاهیم فلسفی آشنایی دارند.»

فاطمه مینایی